

APROXIMACIÓ A LA PESCA AL LITORAL VALENCIÀ DURANT ÈPOCA ROMANA

PABLO MEDINA GIL.

L'ALCORA, L'ALCALATÉN.

RESUM: *Aquest article pretén realitzar una breu aproximació a la qüestió pesquera a les terres que comprenen l'actual País Valencià durant l'època romana.*

Per poder analitzar les activitats pesqueres durant l'època romana, hem de tenir presents molts factors. És imprescindible realitzar una profunda recerca als autors clàssics per així conèixer les diferents tècniques i eines utilitzades, analitzar les restes arqueològiques i recolzar-se amb els diferents estudis sobre ictiofauna, malacofauna, paleodieta, etc. Així, a nivell d'investigació, la temàtica pesquera està òptimament estudiada a la zona de l'estret de Gibraltar i el *fretum Gaditanum*, tot i que encara queda moltes qüestions per resoldre.

En primer lloc, el que hem de tenir en compte és d'on s'obtenia la matèria prima, és a dir, el peix. Com avui en dia és ben sabut, la pesca no es limita tant sol a l'àmbit marítim, sinó que també es practica als nostres rius. El nostre

litoral¹ té una longitud de costa de 518 km, en el que s'alternen paisatges de costa rocosos com la Serra d'Irta, on les muntanyes arriben fins a la mar, i altres on les arenos i les marjals són predominants com seria el golf de València. A més, cal sumar dos conjunts d'illes ja conegudes des d'època preromana com seria les illes Columbretes (*Columbraria*) i Tabarca (*Planesia?*). No hem d'oblidar els rius i marjals, amb l'Albufera al capdavant, on també es duria a terme una intensa activitat pesquera, però en tot cas molt menor que al litoral.

De les fonts clàssiques obtenim importants coneixements sobre la biodiversitat que es trobaven al llarg de les costes mediterrànies, les tècniques utilitzades per a la pesca i la seua importància a l'hora del consum. Així Aristòtil va elaborar cap al 340-330 a.C. una "*Història dels animals*" que arreplega les diferents característiques dels animals aquàtics. Per altra banda, Opià de Anazarbus a la seua obra "*Halièutica*" arreplega informació sobre les diferents espècies marines i les arts de pesca. Un de més proper, Plini el Vell, descriu les espècies que es troben al Mediterrani destacant les ostres criades a la costa al davant de l'actual Elx.

Totes aquestes dades es corroboren amb estudis d'ictiofauna dels jaciments valencians. Un exemple es l'estudi de la factoria de saladura de Santa Pola, on l'espècie més abundant és la sardina. A més, els resultats de l'estudi han donat 4 taxons generals: sardina (*Sardina pilchardus*), aladroc (*Engraulis encrasicolus*), boga (*Boops boops*), i xucles (*Spicara maena*)².

Altres aspectes fonamentals a l'hora d'analitzar l'activitat pesquera és la gran diversitat d'instrumental i arts que s'utilitzen per al seu desenvolupament. Així, observant les restes arqueològiques trobades als jaciments més representatius vinculats a l'explotació pesquera en el nostre territori (Grau Vell de Sagunt,

¹ Totes les dades geogràfiques han sigut extretes del Institut Cartogràfic Valencià.

² Roselló Izquierdo, E. "Informe preliminar de la ictiofauna de Santa Pola". *Saguntum*. Nº 22, 1989. P. 439.

Portus Illicitanus, Punta de Pilas, Cabo Cervera, Torre la Sal, etc), a més dels textos on es parla de l' instrumental i les tècniques, ens dóna una visió gradual de l'activitat pesquera a la costa valenciana.

Als jaciments arqueològics, les restes útils més comunes³ freqüents són els hams, diferents tipus de plomades per a les xarxes de pesca, instrumental variat com agulles i llançadores per cosir les xarxes i finalment les infraestructures (almadraves, bales, vivers) vinculades a la captura i la producció de saladura.

De dreta a esquerra trobem: Llançadora, ham, i dos tipologies de ploms⁴

Els hams són nombrosos i es troben pràcticament a totes les excavacions d'assentaments del litoral valencià⁵. La pesca amb hamet és una activitat que no suposa la captura de grans exemplars ni de grans quantitats, per tant, no representa un gran volum d'explotació. En gran mesura aquest tipus de pràctica es vincula tant a practiques econòmiques locals com a practiques d'oci, vinculades a gaudir de la pesca marítima o fluvial⁶.

³ Bernal Casasola, D. "Arqueologia de las redes de pesca:Un tema crucial de la economía marítima hispanorromana". *Mainake*. Nº30, 2008, Pp 181- 215.

⁴ Imatge extreta de: http://farm5.static.flickr.com/4134/4940410631_dcbfa96743_z.jpg

⁵ Un clar exemple es l'exposició temporal realitzada a burriana titulada " la pesca en burriana hace 2.000 años"

⁶ Martinez Maganto, J. "Las técnicas de pesca en la antigüedad y su implicación económica en el abastecimiento de las industrias de salazón". *Cuadernos de prehistoria y arqueología*. Nº19, 1992. Pp219-244.

Altre element que destaca és la presència de plomades de tot tipus, tant de metàl·liques, generalment de plom, com de ceràmiques o lítiques, demostrant una activitat més intensiva vinculada a un aprofitament més intensiu. També hem de tenir en compte les diferents arts de pesca amb xarxa que es realitzaven, ja fora llançant-les des de petites barcasses, des de la mateixa costa o fins i tot utilitzant infraestructures subaquàtiques ubicades permanentment en indrets on el peix abundava. Aquest tipus d'infraestructures s'anomenen almadraves i Opià d'Anazarbus les descriu de la següent manera: *"es desplega en el fons de l'aigua una xarxa, la disposició de la qual s'assembla a una ciutat: s'aprecien vestibuls, portes i carrers a l'interior"*

Finalment, tenim utensilis destacats com són les agulles i llançadores. No es tracta d'eines directament vinculades amb l'obtenció dels recursos, però sí per a la confecció i la reparació de les xarxes. Així, al País Valencià trobem la vila romana de "El Xarquet" a La Vila Joiosa⁷, la qual presenta una gran quantitat d'hams i d'agulles per a la fabricació de xarxes, el que fa pensar que el lloc es trobaria a una zona industrial destacada de confecció de xarxes per a la pesca.

Per últim, la indústria de les saladures és un dels derivats més importants de l'activitat pesquera en època romana, els productes obtinguts (*garums*, farines...) eren una de les mercaderies més requerides pel conjunt de la societat. Les factories necessitaven una sèrie de condicions favorables per al seu establiment, és a dir, una ubicació geogràfica a prop d'un punt costaner, pesca abundant, proximitat d'almadraves, proximitat de salines i d'aigua dolça. La factoria de Santa Pola reuneix la majoria d'aquests requisits i suposa el màxim exponent d'aquest tipus d'indústria al País Valencià.⁸

⁷ Espinosa Ruiz, A. Ruiz Alcalde, D. Marcos Gonzalez, A. "El municipi romà de Vila Joiosa i el seu Territorium". *La vila joiosa, arqueologia i museu: museos municipales en el MARQ*, 2011, Pp154-173.

⁸ E. Blasco, A. Guardiola, Sánchez, M.J. "Descubrimiento de factoría bajoimperial de salazón de pescados en Santa Pola (Alicante)". *Saguntum*. Nº22. 1989. Pp. 413-446.

La cronologia d'aquesta factoria es documenta al segle IV d.C, emmarcada en l'arc cronològic que s'atribueix a la major part d'establiments de saladura al Mediterrani occidental i que abastava des de l'època d'August fins a finals de l'Imperi, tot i que a partir de la Crisi del s. III descendeix la seua activitat.

Al litoral alacantí⁹, la major part dels establiments dels que tenim notícia són vivers per a mantenir viu el peix. Es tracta de baleses o dipòsits tallats directament a la roca, subdividits en altres de menors dimensions per murades, comunicats entre sí i amb entrada directa de l'aigua de la mar. Tant sol a Xàbia trobem dos depòsits que presenten una tècnica de construcció i materials semblants als de Santa Pola.

Amode de conclusió, cal esmentar la necessitat d'un estudi més profund per poder conèixer i comprendre cada vegada més aquesta activitat en la nostra geografia. Cada punt de la costa té unes característiques que definirien el poblament, el comerç i tantes altres qüestions que conformarien la vida quotidiana de la societat romana. Així, la pesca és un factor més com ho és la ramaderia o l'agricultura. Però un element necessari a l'hora d'obtenir una visió el més pròxima possible del poblament romà.

Bibliografia

- Aranegui Gascó. C. *Sagvntvm y el mar*. Generalitat Valenciana, 1991.
- Bernal Casasola, D. "Arqueologia de las redes de pesca: Un tema crucial de la economía marítima hispanorromana". *Mainake*. N°30, 2008, Pp 181- 215.

⁹ E. Blasco, A. Guardiola, Sánchez, M.J. "Descubrimiento de factoría bajoimperial de salazón de pescados en Santa Pola (Alicante)". *Saguntum*. N°22. 1989. Pp. 413-446.

- De Juan, C. "La arqueología subacuática saguntina y el grau vell. Estado de la cuestión". *Saguntum: Papeles del laboratorio de arqueología de Valencia*. Nº35, 2003. Pp 229-235.
- E. Blasco, A. Guardiola, Sánchez, M.J. "Descubrimiento de factoría bajoimperial de salazón de pescados en Santa Pola (Alicante)". *Saguntum*. Nº22. 1989. Pp. 413-446.
- Espinosa Ruiz, A. Ruiz Alcalde, D. Marcos Gonzalez, A. "El municipi romà de Vila Joiosa i el seu Territorium". *La vila joiosa, arqueologia i museu: museos municipales en el MARQ*, 2011, Pp 154-173.
- Flors, E. (coord). "Torre la Sal (Ribera de Cabanes, Castellón) Evolución del paisaje antropico desde la prehistoria hasta el medievo". *Monografies de prehistoria i arqueologia castellonenques*. 2009.
- Gracia Alonso, F. " Ordenación de tipología de pesca del instrumental de pesca ibero-romano". *Pyrenae*. Nº 17-18, 1981-1982. Pp 315-328.
- Martinez Maganto, J. "Las técnicas de pesca en la antigüedad y su implicación económica en el abastecimiento de las industrias de salazón". *Cuadernos de prehistoria y arqueología*. Nº19, 1992. Pp219-244.
- Roselló Izquierdo, E. "Informe preliminar de la ictofauna de Santa Pola". *Saguntum*. Nº 22, 1989. P. 439.
- Seguí Marco, J.J. y Sánchez González, L., *La romanización en tierras valencianas : una historia documental*, Valencia, 2005.